

**МІНІСТЕРСТВО
ВНУТРІШНІХ
СПРАВ
УКРАЇНИ**

**ХАРКІВСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ
СПРАВ**

**КРИМІНОЛОГІЧНА
АСОЦІАЦІЯ
УКРАЇНИ**

ЗЛОЧИННІСТЬ І ПРОТИДІЯ ЇЙ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА У ПОВОЄННІЙ ПЕРСПЕКТИВІ: МІЖДИСЦИПЛІНАРНА ПАНОРАМА

Збірник тез доповідей
Міжнародної науково-практичної конференції
(м. Вінниця, 19 квітня 2024 року)

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10997257>

Вінниця 2024

УДК 343“364”(082)

368

*Друкується згідно з рішенням оргкомітету
за дорученням Харківського національного університету
внутрішніх справ від 08.02.2024 № 12*

Злочинність і протидія їй в умовах війни та у повоєнній перспективі: міждисциплінарна панорама : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 19 квіт. 2024 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Кримінол. асоц. України. – Вінниця : ХНУВС, 2024. – 662 с.

У збірнику представлено тези наукових доповідей більше ніж 150 авторів. Праці вчених-правників, фахівців із кримінології, кримінального, кримінально-виконавчого права, кримінального процесу та криміналістики, судової експертології, оперативно-розшукової діяльності та інших галузей знань і спеціальностей, а також доробки здобувачів вищої освіти. У тезах доповідей висвітлено широке коло питань, пов'язаних з актуальними проблемами протидії злочинності в умовах війни та у повоєнній перспективі.

УДК 343“364”(082)

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10997257>

Публікації наведено в авторській редакції з незначними коректорськими правками. Оргкомітет не завжди поділяє погляди авторів. За достовірність наукового матеріалу, професійного формулювання, фактичних даних, цитат, власних імен, географічних назв, а також за розголошення фактів, що не підлягають відкритому друку, відповідають автори публікацій та їх наукові керівники (за наявності).

Електронна копія збірника безоплатно розміщується у відкритому доступі на сайті Харківського національного університету внутрішніх справ (<http://www.univd.edu.ua>) у розділі «Наука», сторінка «Конференції, семінари та круглі столи», а також у репозитарії ХНУВС (<http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/>).

© Харківський національний університет
внутрішніх справ, 2024

© Кримінологічна асоціація України, 2024

2. Положення про інформаційно-телекомунікаційну систему досудового розслідування "іКейс", затверджене наказом Національного антикорупційного бюро України, Офісу Генерального прокурора, Ради суддів України, Вищого антикорупційного суду від 15.12.2021 № 175/390/57/72. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0390886-21#Text>

3. Висновок Консультаційної Ради Європейських суддів (КРЕС) № 26(2023): Рухаючись вперед: використання асистивних технологій у судочинстві. Страсбург, 1 грудня 2023. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/vysnovok_kryes_no_26_neoficiynuu_pereklad.pdf

УДК 343.98:344.1

Олександр Олександрович ХАНЬ,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінального процесу

та організації досудового слідства факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9912-1547>;

Олексій Володимирович МАНІК,

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри кримінального процесу

та організації досудового слідства факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4384-1219>

ПРОБЛЕМИ ПОБУДОВИ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ПОРУШЕННЯ ЗАКОНІВ ТА ЗВИЧАЇВ ВІЙНИ

Наслідком військової агресії російської федерації проти України стала велика кількість воєнних злочинів, що полягають у порушенні законів і звичаїв війни та вчиняються як на підконтрольній, так і на тимчасово окупованій території України. Наразі органи досудового розслідування та суду формують практику провадження за цими злочинами, що дає можливість і водночас вимагає від криміналістики активізації наукового пошуку щодо надання судово-слідчій практиці методичних рекомендацій з організації та розкриття, розслідування і попередження цієї категорії злочинів,

що полягатиме у формуванні комплексів науково обґрунтованих та апробованих практикою порад типізованого характеру.

Сьогодні абсолютна більшість воєнних злочинів, що вчиняються на території України, кваліфікуються за ст. 438 Кримінального кодексу України (далі – КК України) «Порушення законів та звичаїв війни» [1]. Зрозуміло, що розслідування цього спектра воєнних злочинів, як і будь-яких інших, вимагає належного методичного забезпечення слідчої діяльності. Крім того, органами досудового розслідування накопичено великий обсяг досвіду й емпіричного матеріалу, який може бути покладений в основу побудови окремих методик розслідування воєнних злочинів. У зв'язку із цим постає питання щодо технології побудови таких методик, визначення рівня їх абстрагування – чи слід вести мову про розроблення комплексних (групових), видових чи підвидових (мікрометодик) розслідування воєнних злочинів. Не останнє значення має і визначення їх структури.

Визначення доцільності побудови методик розслідування воєнних злочинів на тому чи іншому рівні передусім вимагає визначення кримінально-правового обсягу суспільно небезпечного діяння. Диспозиція ст. 438 КК України має бланкетний характер. Власне, вона прямо вказує лише на такі форми вчинення злочинного діяння: 1) жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням; 2) вигнання цивільного населення для примусових робіт; 3) розграбування національних цінностей на окупованій території; 4) застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом; 5) інші порушення законів і звичаїв війни; 6) віддання наказу про вчинення таких дій. Диспозиція не надає виключний перелік можливих форм здійснення суспільно небезпечного діяння, що підпадають під поняття «порушення інших правил і звичаїв війни». У такому разі їх визначення потребує звернення до міжнародних джерел, що визначають правила та звичаї ведення війни і можливі способи їх порушення.

Орієнтиром для вирішення цього завдання є положення Римського статуту Міжнародного кримінального суду [2], де міститься вичерпний перелік воєнних та інших міжнародних злочинних діянь. Проте з огляду на те, що Україною його не ратифіковано, для конкретизації складу злочину, передбаченого ст. 438 КК України, слід звертатися до інших правових джерел міжнародного гуманітарного права, що ускладнює кримінально-правову кваліфікацію. Як зазначають фахівці із цієї галузі знань, йдеться про Женевські конвенції від 12 серпня 1949 року та додаткові протоколи до неї [3].

Крім того, джерелами міжнародного гуманітарного права також виступають Гаазькі конвенції, які визначають перелік заборон та обмежень щодо застосування засобів ведення війни, а також звичайні норми [4, с. 3–6]. Окремою проблемою кваліфікації воєнних злочинів залишається складність застосування положень Римського статуту Міжнародного кримінального суду, який надає перелік воєнних злочинів, адже досі зазначений документ не був ратифікований Верховною Радою України. Зокрема, серед таких злочинів у міжнародному документі значиться:

- 1) обстріл населеного пункту без наслідків (ст. 8 (2) (b) (v));
- 2) мінування населених пунктів чи окремих цивільних об'єктів, застосування систем дистанційного мінування (ст. 8 (2) (b) (xx));
- 3) застосування зброї, яка призводить до надмірних пошкоджень або невивірених страждань людей (ст. 8 (2) (b) (xx));
- 4) напад на склад гуманітарної допомоги, гуманітарний конвой, гуманітарну місію чи коридор (ст. 8 (2) (b) (iii));
- 5) умисне вбивство цивільної людини зі стрілецької зброї чи іншим способом (статті 7 (1) (a) та 8 (2) (a) (i));
- 6) умисне тілесне ушкодження цивільної людини (ст. 8 (2) (a) (iii));
- 7) зґвалтування (ст. 8 (2) (b) (xxii));
- 8) використання об'єкта чи людей як живого щита (ст. 8 (2) (b) (xxiii));
- 9) катування та нелюдське поводження із цивільними чи військовими (статті 7 (1) (f) та 8 (2) (a) (ii));
- 10) масове насильницьке вивезення людей (статті 7 (1) (d));
- 11) примусова мобілізація на окупованих територіях (ст. 8 (2) (a) (v));
- 12) взяття заручників (ст. 8 (2) (a) (viii));
- 13) екологічна катастрофа внаслідок обстрілу (ст. 8 (2) (b) (iv));
- 14) розграблення захопленого населеного пункту (ст. 8 (2) (b) (xvi)) та багато інших. [2]

Таким чином, коло суспільно небезпечних діянь, що передбачені ст. 438 КК України, є доволі широким, що має безпосередній вплив на обрання підходу до побудови методик розслідування цих злочинів. Можна побачити, що діяння, які охоплюються поняттям «порушення законів і звичаїв війни», є дуже диференційованими як за своєю кримінально-правовою, так і криміналістичною характеристикою. У такому разі створення видової методики за ступенем узагальненості фактично буде відповідати комплексному рівню

методик, а підвидові методики – видовому рівню. У зв'язку із цим вважаємо, що формування видової методики розслідування цього злочину може бути недоцільним, у результаті створена методика буде характеризуватися високим ступенем абстрагування та на-вряд чи зможе задовольнити потреби судово-слідчої практики. Сам технологічний процес її побудови ускладнюється пошуком загальних закономірностей вчинення та розслідування значної кількості, як уже зазначалось, різноманітних як за кримінально-правовою, так і за криміналістичною характеристикою злочинних діянь. У цьому разі слід акцентувати увагу на створенні підвидових методик відповідно до кожної форми суспільно небезпечного діяння, що охоплюється складом злочину «порушення законів і звичаїв війни».

Зокрема, йдеться про такі можливі мікрометодики, як-от: методика розслідування жорстокого поводження з військовополоненими або цивільним населенням; методика розслідування вигнання цивільного населення для примусових робіт; методика розслідування розграбування національних цінностей на окупованій території; методика розслідування застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом; методика розслідування примусової мобілізації на окупованих територіях; методика розслідування масового насильницького вивезення людей; методика розслідування мінування населених пунктів чи окремих цивільних об'єктів тощо.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
2. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду : від 17.07.1998 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588.
3. Основні положення женецьких конвенцій та додаткових протоколів до них. Міжнародний Комітет Червоного Хреста. 2023. 88 С.
4. Звичаєві норми міжнародного гуманітарного права / передм. Т. Р. Короткий, Є. В. Лук'янченко ; вступ. ст. М. М. Гнатівський. Одеса : Фенікс, 2017. 40 с.